

DESPRE EXISTENȚA VOIEVOZILOR ȘI A INSTITUȚIEI VOIEVODALE ÎN ȚARA HAȚEGULUI PÎNĂ ÎN VEACUL AL XV-LEA

Cercetările întreprinse pînă în prezent privind societatea hațegană din veacurile XIV și XV evidențiază o lume cnezială puternică și stabilă, chiar dacă procesul de sincronizare a sa cu realitățile feudale de tip apusean, impuse de stăpînirea maghiară, se accentuează în a doua parte a secolului al XV-lea. Există astăzi dovezi certe ale unei feudalități prestatale românești¹, ale unui model local de societate feudală, identic sau foarte asemănător în tot spațiul carpato-danubiano-pontic. În această societate polarizată, cnezii și voievozii reprezentau pătura suprapusă în raport cu supușii lor direcți și cu oamenii de rînd ai satelor (membrii obișnuiți ai obștilor).

O asemenea structură socială, alterată parțial de imixtiunile străine, de emitent și de formulele consacrate și schematice de cancelarie, este reflectată de un document emis la 1 iunie 1360². Aici apare explicit redată componența unei adunări (tribunal) dominate de cnezi, dar alcătuită și din reprezentanții altor categorii sociale. Componența acestei adunări întrunite la Hațeg reproduce, credem, în linii mari, structura întregii societăți a Țării Hațegului. Astfel sînt prezenți cnezii laici (*kenezii*), cnezii preoți (*sacerdotes, presbiteri, archidiaconi*), supușii cnezilor (*iobagiones*) și românii de rînd (*Olachi populani*).

Se remarcă ușor lipsa din această enumerare a voievodului sau voievozilor locali, cunoscuți în acei ani în Maramureș, Banat, Bihor, Zaránd etc. Din păcate, în ciuda logicii istorice și a analogiilor care ne îndemnau să presupunem totuși existența voievozilor români hațegani, nici un document publicat pînă acum nu confirmă această ipoteză. E drept că în veacul XIII Țara Hațegului pare să se fi aflat, conform mărturiei diplomei Ioanite, sub autoritatea voievodului sud-carpatic Litovoi³, dar presupunerea, chiar dacă ar fi adevărată, pune în alți termeni problema. Totuși, anumite indicii — vagi și sărace — despre preeminența unor cnezi hațegani asupra altora există în documente, chiar dacă documentele reflectă o vreme cînd, cel puțin nominal la început, Țara Hațegului (ca district) se afla deja sub autoritatea voievodului Transilvaniei și a comitelui de Hunedoara. Există la începutul evului mediu un grup de

¹ R. Popa, *Premisele cristalizării vieții statale românești*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 32—39.

² I. A. Pop, *Mărturii documentare privind adunările cneziale ca instituții românești din Transilvania în veacurile XIV—XV*, în *Revista de istorie*, tom. 34, 1981, nr. 11, p. 2099—2101 (vezi nota 8 la p. 2099).

³ Cel mai recent, textul Diplomei Ioanite a fost publicat în *Documenta Romaniae Historica*, D. Relații între Țările Române, vol. I, București, 1977, p. 21—23.

cinci-șase familii cneziale hațegane mai puternice și mai bogate⁴, iar la 1380, un anume Stoian din Lunca Cernei este numit „cnezu românilor din ținutul cetății Hațeg“ (*kenezius Olachorum districtu castri Hathzak*)⁵. Acesta din urmă însă pare să aibă un prestigiu ridicat conferit de oficialitate (la care apelează pentru acordarea unui titlu de donație) și nu de cnezimea locală.

Și totuși, un document emis la Buda, în 29 ianuarie (*sabbato proximo ante festum purificationis beate Marie Virginis*) 1457, semnalat de Csánki D.⁶, dar rămas inedit pînă astăzi, aduce noi elemente în datele problemei. Regele Ladislau al Ungariei scrie Capitlului din Alba Iulia că, pentru credincioasele servicii ale supușilor săi Stan (*Zthan*), Dan (*Dan*), fiii lui Dragomir (*Dragumer*) și Neag (*Nyag*), fiul Voievodului (*Wayvode*) din Bar, dăruiește acestora și urmașilor lor a treia parte din posesiunea Bar (cu toate pertinențele și folosințele sale), care nu ține de cetatea regală⁷. Din document reiese că Stan, Dan și Neag, prin înaintașii lor, au stăpînit din vechime această posesiune, dar că acum, la 1457, își întăresc stăpînirea prin prealarea de dreptul regatului și de actul de danie scris. În vederea introducerii în stăpînire, regele poruncește capitlului să-și trimită omul de mărturie, care, alături de omul de mărturie al suveranului (prezenți ambii la fața locului, adică în satul Bar), să procedeze, în prezența vecinilor și megieșilor, la cele convenite. Oamenii de mărturie demni de încredere ai regelui sînt Valentin de Firiteaz (*Feyereghaz*) sau Vlad de Ciula (*Wlado de Chwla*) ori Nicolae de Ciula sau Dragoș de Silvaș (*Dragws de Zylwas*) ori Kopaz de Vad (*Wad*). Actul mai subliniază că dacă vor apărea contrazicători (împotrivitori), aceștia să fie chemați contra numiților Stan, Dan și Neag în prezența voievodului sau vicevoievodului Transilvaniei. Pe verso, lateral-stînga, reprezentantul capitlului a notat că introducerea a fost făcută la 20 februarie 1457 (*dominico die proximo ante festum Kathedre beati Petri apostoli*), în prezența oamenilor de mărturie (*Kopaz de Vad* și George subdiaconul, ultimul din partea capitlului), fără să fi apărut nici un contrazicător. Documentul relevă mai multe realități ale lumii românești hațegane. Întii de toate, numele celor dăruți cu a treia parte din satul Bar indică personaje românești (Stan, Dan, Dragomir, Neag), iar oamenii de mărturie (de încredere) ai regelui poartă de asemenea în parte nume specifice locale (Vlad, Dragoș). Este de netăgăduit că aceste personaje implicate acum, la jumătatea veacului al XV-lea, în sistemul social și juridic-instituțional feudal de model apusean sînt urmașii clasei feudale românești prestatole. Ei stăpînesc și acum, în veacul al XV-lea, în indiviziune pămîntul. Se vede că Stan, Dan și Neag au drepturi de netăgăduit, din vechime, asupra satului Bar, din moment ce nu s-a împotrivit nici unul dintre

⁴ R. Popa, *Structures socio-politiques roumaines au sud de la Transylvanie aux commencements du Moyen Age*, în *RevRHist*, XIV, 1975, nr. 2, p. 307—308. Tot aici se discută și ipoteza existenței unui voievod în Țara Hațegului înainte de 1247.

⁵ Sólyom—Fekete F., *A magyarság és az oláh incolatus Hunyadban*, în *HTRTE*, I, 1882, p. 63—64 (ediție) și E. Lukinich, *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, Budapesta, 1941, p. 285—286 (regest).

⁶ Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, vol. V, Budapesta, 1913, p. 161.

⁷ Arhiva Națională Maghiară, Budapesta, Dl. 29505.

vecini la „punerea“ în stăpînire; este o dovadă în plus că dania regală confirma *de iure* o situație *de facto* cu mult anterioară, bazată atunci doar pe *ius valachicum* și pe varianta sa de tip feudal — *ius keneziale*. Elementul surprinzător este că Neag apare ca fiu al Voievodului de Bar (*Nyag, filius Wayvode de Bar*). Nimic din istoricul posesiunii (satului, cnezatului) Bar nu permite, la prima vedere, susținerea afirmației că aici ar fi rezidat un voievod, stăpîn peste cnezatele din jur. Evoluția Barului, conform documentelor, nu are nimic spectacular. Ba mai mult, satul apare în actul scris, pe baza cercetărilor de pînă acum, abia la începutul secolului al XV-lea și nu în împrejurări tocmai bine lămurite. În anul 1418 are loc o înțelegere în fața adunării cneziale din Hațeg între Barbu și Ștefan, fiii lui Lelu de Rîu Bărbat, împreună cu Stanciu, fiul lui Barbu (deci nepotul lui Lelu), și un grup de mai mulți frați copărtași sau condvizionali: Ladislau, fiul lui Barbu, Stoica, fiul lui Radu, Barbu, fiul lui Stoica probabil (*Barb, filius eiusdem*), Grigore, fiul lui Stanciu, *Chomaan, Bathul*, Petru și Dionisie, fiii lui Manea, Oană (*Wana*), *Mi-rozlaw, Cîrstea (Kerezthee)*, fiul lui Manea, Ștefan, fiul lui *Zlowa*, Cîrstea, fiul lui Mușa (*Musa*), Neagoman, Dragomir și Barbu, fiii lui Litu (*Lithul*), cu frații lor, pe de altă parte. Înțelegerea prevede că a doua dintre părți cedează familiei din Rîu Bărbat jumătate din posesiunea cnezatului lor, cu toate pertinențele și folosințele, mai puțin două iugăre de arătură. În schimb, cei din Rîu Bărbat se obligă să nu-i mai tulbure în stăpînirea lor pe ceilalți frați condvizionali pomeniți⁸. Deoarece documentul, alături de alte particularități, nu precizează despre care cnezat este vorba, s-a presupus recent că moșia împărțită astfel în 1418 ar putea fi Baru Mare⁹, lucru perfect plauzibil. Aceasta cu atît mai mult, cu cît alte sate din zonă ies relativ ușor din discuție datorită existenței acolo a altor stăpîni și cu atît mai mult, cu cît Baru Mic sau Bărișoru (*Kis Barisor* — sic!), trecut în dreptul de danie regală prin moartea lui Vancu? (*Bank*), fiul lui Litovoi (*Lithuov*), este dăruit în 1421 lui Costea, fiul lui Iarislau de Sălaș (și prin el rudelor sale Nanul, Iarislau, fiul lui Barbul, Dionisie, fiul lui Cîndreș de Streisingeorgiu) pentru credincioasă slujbă și pentru eroismul membrilor acestei familii, care și-au vărsat sîngele în lupta cu turcii de sub cetatea Hațegului (*pugna cum sevissimis Turcis... sub castro Haczoek*)¹⁰. Dacă într-adevăr la 1418 este vorba de Baru Mare, atunci se poate spune că cnezatul respectiv era stăpînit în devălmășie de 10—11 familii și că, de la această dată, familia din Rîu Bărbat avea un ascendent serios asupra celorlalte, stăpînind cu titlu personal și individual o jumătate din posesiunea aflată în atenția noastră. În 1444, regele Vladislav al Ungariei dăruiește unor sălășeni posesiunile Mălăiești, Bărișor, Crivadia¹¹ și a patra parte din Sălașu de Sus. În același an, tot suveranul Ungariei cere capitlului din Alba Iulia să introducă pe Dumitru, fiul lui Mihail de Rîu Bărbat în stăpînirea moșiilor Rîu Bărbat, Ohaba și Barul¹². La 1453, regele Vladislav dăruiește și întă-

⁸ Sólyom-Fekete F., *Vázlatok*, în *HTRTÉ*, II, 1884, p. 32.

⁹ R. Popa, *Cnezatul Rîu Bărbat*, în *Stat, societate, națiune*, Cluj-Napoca, 1982, p. 62—63.

¹⁰ Hurmuzaki—Densusșianu, *Documente...*, vol. I, partea a 2-a, București, 1890, p. 515—516.

¹¹ Arh. Naț. Magh., Budapesta, Dl. 31140 a.

¹² Idem, Dl. 31140 b.

rește în parte sălășenilor (Dionisie, Sărăcin, Ștefan, fiii lui Cîndreș cel Mic, Sorbul, fiul lui Iarul, Cîndreș, fiul amintitului Dionisie, Grigore și Danciul, fiii lui Costea, precum și Petru, Danciul și Dionisie, fiii lui Iarul) posesiunile Merișor, Crivadia, Mălăiești și a treia parte din Bar¹³. În 1457, acelorași beneficiari (cu unele excepții) li se recunosc aceleași sate și părți de sate ca și în 1453, adăugîndu-se însă la ele Salașu de Jos și jumătate din Salașu de Sus¹⁴. Între beneficiarii stăpîni ai unei treimi din Bar și ai celorlalte posesiuni apar din nou și cei din Streisîngeorgiu (Dionisie, fiul lui Cîndreș), rude cu sălășenii. La 4 ianuarie 1457, Ladislau V, regele Ungariei, poruncește capitlului albens să introducă pe Dumitru, fiul lui Barbu, fiul lui Lelu de Rîu Bărbat, în stăpînirea posesiunilor Hobița, Federi, a unei jumătăți din Ponor, a unui sfert din Rîu Bărbat și a unei părți din Bar¹⁵. Documentul mai spune că Dumitru și ai săi au stăpînit din vechime aceste sate și moșii, fapt care ar pleda desigur odată în plus pentru identificarea cnezatului pomenit la 1418 cu Barul. Urmează în seria cronologică documentul de la 29 ianuarie 1457, în care altă treime din Bar e dăruită lui Stan și Dan, fiii lui Dragomir și lui Neag, *filii Wayvode de Bar*. În 1458 apar noi stăpîni asupra unei părți din Bar, anume Cîndeștii și Cîndreștii de Rîu de Mori (lor li se mai recunosc acum Ohăbița, Federi, Uric — cu alt nume Plăișor —, jumătate din Ponor și o pătrime din Rîu Bărbat¹⁶. În 1464, sălășenii și cei din Streisîngeorgiu sînt iarăși confirmați ca stăpîni în Bar (partea lor fiind distinct numită Baru Mic — *Kise Bar*)¹⁷. Regele Matia Corvinul dăruiește la 1478 posesiunile primite de Cîndeștii și Cîndreștii din Rîu de Mori în 1458 lui Ladislau și Dumitru Românul (*Olah*) de Rîu Bărbat și fraților lor¹⁸. La moartea acestui Dumitru (fiul lui Barbul) în 1479, frații lui au cerut, probabil, o nouă recunoaștere a stăpînirii lor prin act de danie; în acest context, familia din Rîu Bărbat este contestată în 1480 pentru posesiunile Ponor și Bar de Mihail, fiul lui Ladislau Cînda și Andrei, fiul lui Ioan Cîndreș de Rîu de Mori, alături de frații lor¹⁹. În același timp se împotrivesc (în 1479) celor din Rîu Bărbat și Stan cu fratele său Dan, care, dealtfel, au și ocupat ceea ce pretindeau că li se cuvine de drept din satul Bar²⁰. Între vecinii posesiunilor aflate în atenție, alături de acești Stan și Dan de Bar, sînt pomeniți Basarab și Ioan de Riușor, Mihail de Galați și Andrei de Pui. Interesantă este apariția unui *Sthan de Hwnjad*²¹, care, dacă este același cu Stan de Bar, înseamnă că fusese între timp luat de Hunedorești în slujba cetății, conform politicii urmate de Iancu de Hunedoara de promovare a cnezimii și a nobilimii românești de origine cnezială.

¹³ Idem, Dl. 74661.

¹⁴ Kemény J., *Diplomatarium Transilvanicum Supplementum*, vol. IV, p. 35—36 (vol. manuscris se află la Biblioteca Academiei R.S.R., Cluj-Napoca, cota provizorie A. 121). Publicat în rev. *Transilvania*, 1873, p. 162—163 și în Hurmuzaki—Densușianu, *op. cit.*, II/2, p. 90—91.

¹⁵ Arh. Naț. Magh., Budapesta, Dl. 29503.

¹⁶ Idem, Dl. 44839.

¹⁷ Kemény J., *op. cit.*, IV, p. 107.

¹⁸ Arh. Naț. Magh., Budapesta, Dl. 29841.

¹⁹ Idem, Dl. 45820.

²⁰ Csánki D., *op. cit.*, V, p. 157.

²¹ Arh. Naț. Magh., Budapesta, Dl. 45820.

Disputa este temporar tranșată la 1482 printr-un compromis: fraților lui Dumitru de Rîu Bărbat (Ladislau Românul, Valentin, Ștefan, Semin și Danciuc) le rămîn posesiunile Uric, Ohăbița și o pătrime din Rîu Bărbat, iar Cîndeștilor și Cîndreștilor de Rîu de Mori li se recunosc moșiile Feder, jumătate din Ponor și două părți din Bar²². În 1495 însă urmașii celor din Streisîngeorgiu (Vișa, fiica lui Dumitru) sînt în dispută cu cei din Rîu de Mori (cu care între timp se și înrudiseră: mama Vișei numită Ana era fiica unui Cîdea de Rîu de Mori) pentru un lung șir de posesiuni, între care și Barul²³, numai că Vișa își cere pătrimea fetelor ca urmașă a Cîndeștilor, fiindcă, probabil, la acea dată cei din Streisîngeorgiu (dintre care Vișa făcea parte după tată), ca și salășenii pierduseră tot ce mai aveau din Bar. Pînă prin 1510, jumătate din satul Bar rămîne stăpînit de familia nobiliară din Rîu de Mori. E drept că mai apar certuri, împotriviri și dispute între membrii acestei familii, cum s-a întîmplat în 1496²⁴ și în 1507²⁵. La 1496, cînd Mihail Kendeffi și Petru Kenderesi obțin un nou titlu de donație de la rege, pentru introducerea în jumătatea din Bar, s-au opus Dragomir de Bar și Naage (poate Neaga)²⁶. În 1501 apare pomenit un Bărbut, cnezul de Baru Mic (*Barbuczy, kenezius de Kysbar*)²⁷. După o lungă pauză, la 1507, cei din Rîu Bărbat (prin nobila doamnă Clara, fiica nobilului *Barbulti de Bar bathviz*), alături de alții, reclamă pe cei din Rîu de Mori că au ocupat și dețin pe nedrept, între altele, și jumătate din Bar²⁸. În 1508, Cîndeștii și Cîndreștii de Rîu de Mori împreună cu Neagovan și Lațcu de Baru Mare (*Negovan et Laczko de Nagh Baar*) cer voievodului, iar voievodul cere capitlului albens să le rehotărnicască prin noi semne de hotar posesiunea Baru Mare²⁹. Între împotrivitori s-au aflat vecinii din Petros, Livada, dar și salășenii (Cîndreș și Sărăcin), care continuau să stăpînească partea din Bar numită Baru Mic sau Bărișor (în text apare iar *Kÿsbarÿsso!*?). În fine, anul 1510 aduce o schimbare în șirul acesta de dispute locale: toate posesiunile și bunurile nobililor Nicolae și Ioan Kendeffy de Rîu de Mori sînt confiscate de rege și dăruite lui Blasius de Bethlen, *cubicularius nostri*, pentru serviciile aduse de acesta „sfintei coroane” și suveranului³⁰. Motivul confiscării consta în unele acte nepermise, făcute intenționat de cei din Rîu Mori, împreună cu familiarii lor, nobilii Dicul (*Dÿkol*), Hălmagiu (*Halmagh*) și Neag (*Nyag*), fiii răposatului nobil Dan de Bar. Despre aceștia din urmă știm că, pe vremea cînd Dan de Bar mai trăia (la 1492), au fost reclamați ei cu tatăl lor și cu frații lor, Lațcu și Leho, de nobilul Neagovan de Bar pentru unele încălcări de hotare ale

²² *Transilvania*, 1879, p. 292; Hurmuzaki—Densușianu, *op. cit.*, II/2, p. 276.

²³ Kemény J., *op. cit.*, V, p. 157—158 (cota provizorie A. 122).

²⁴ Arh. Naț. Magh., Budapesta, Dl. 27567.

²⁵ Arh. Naț. Slovace, Bratislava, fond. Révay, arh. fam. Kendeffy, fasc. 105, nr. 68, copie microfoto la Arh. Statului București, fond microfilme, rola 25, Cehoslovacia, cadrul 147.

²⁶ Kemény J., *op. cit.*, V, p. 161—163.

²⁷ Csánki D., *op. cit.*, p. 72.

²⁸ Arh. Naț. Magh., Budapesta, Dl. 29605.

²⁹ Idem, Dl. 30514.

³⁰ Idem, Dl. 62988.

părții acestui Neagovan din Bar³¹. E drept că acțiunea de înstăpînire în Țara Hațegului a lui Blasius de Bethlen (ca și încercarea lui Barnaba Belaÿ, banul de Severin, sau ale altora) nu reușește efectiv³², dar faptul nu prezintă importanță pentru tema noastră.

Iar acum, recapitulînd și sintetizînd, putem conchide următoarele: în veacul al XV-lea, posesiunea sau cnezatul Bar apare în documente sub forme diferite și se află în stăpînirea mai multor familii cneziale sau nobiliare de origine cnezială, dar toate din Țara Hațegului; este cert că Barul exista cu mult înainte de cumpăna veacurilor XIV și XV, din moment ce la 1421 apare deja în documente Baru Mic, adică se făcuse desprinderea unei noi așezări și moșii din cea de origine; de asemenea, este evident că la începutul secolului XV stăpînii Barului erau încă familiile cneziale locale devălmașe, ajunse într-o stare de inferioritate față de cnezii vecini, poate după decăderea uneia dintre ele, care trebuie să fi deținut preeminența înainte de 1400; noi stăpîni, mai puternici și mai activi, vor începe să dețină părți din Bar: la 1418 urmașii lui Lelu din Rîu Bărbat vor obține o parte din Baru Mare, pe care o vor stăpîni pînă pe la 1482; apoi la 1421 Baru Mic ajunge în stăpînirea salășenilor și a celor din Streisîngeorgiu. La 1457 apar iarăși în lumină documentară familii locale din Bar, anume Stan și Dan, fiii lui Dragomir, alături de Neag, fiul celui *Wayvode*. Din 1458 încep să stăpînească părți din Bar și Cîndeștii și Cîndreștii de Rîu de Mori, cei mai puternici feudali ai Țării Hațegului din veacul XV. Stăpîni din alte locuri, pînă la începutul secolului al XVI-lea, nu mai apar. Toate familiile pomenite ca stăpînind efectiv părți din Bar în veacul XV sînt românești hațegane, iar dacă sînt nobile, atunci au origine cnezială. Dar în contextul apariției la 1457 a „Voievodului de Bar“ cu fiul său Neag, ne interesează mai ales evoluția familiilor locale, care par să fi stăpînit din vechime Barul. Ceilalți stăpîni ai unor părți din moșia Bar, cu excepția celor din Rîu Bărbat, sînt veniți mai de departe și au ajuns să posede pămînt aici prin acaparări, deposedări, *defectum seminis*, căsătorii etc., procedee specifice pentru lumea clasei feudale. Din păcate, evoluția familiilor locale din Bar e greu de urmărit, deoarece lipsesc, deocamdată, elemente esențiale. Totuși, se pot face unele presupuneri. La 1418 apare un Dragomir, fiul lui Litul, stăpînind în condiziune cu alții jumătate din Bar, după ce însă, înainte de imixtiunea celor din Rîu Bărbat, frații copărtași stăpîniseră toată moșia. Fiii acestui Dragomir par să fie Stan și Dan, pomeniți la 1457 împreună cu Neag ca stăpînind o treime din Bar. În 1479, Stan și Dan, fiii lui Dragomir, se împotrivesc celor din Rîu Bărbat, care spun primii doi, ocupaseră pe nedrept părți din Bar ce nu le aparțineau; un Dragomir de Bar cu Neaga (?) sînt pomeniți ca împotriviți față de cei din Rîu de Mori la 1496. La 1492 acești localnici sînt ei înșiși în dispută: Neagovan, pe de o parte, și Dan cu fiii săi, pe de altă parte. În 1501 e pomenit acel cnez Bărbuț de Baru Mic, iar un act din 1510 arată clar că cei amintiți la 1492 (nobili încă de atunci) erau familiarii (cre-

³¹ Idem, Dl. 29551. Pomenit la Csánki D., *op. cit.*, V, p. 161.

³² I. A. Pop, *Încercări de imixtiune în Țara Hațegului în veacul al XV-lea*, în AIIA, XXV, 1982 (sub tipar).

dincioșii) Cindeștilor din Rîu de Mori. Dealtfel, știm că și Neagovan cu Lațcu de Bar aveau în raport cu cei din Rîu de Mori oam același statut, din moment ce la 1508 cer împreună noua hotărnicire a Barului Mare. Cert este, în urma reluării acestor sumare date, că familia locală din Bar a intrat la un moment dat în declin, a fost umbrată de alte familii hațegane și mai ales de Cindeștii de Rîu de Mori. În vreme ce aceștia din urmă se înalță în ierarhia socială feudală, ieșind chiar din cadrele Țării Hațegului, băreștii, deși ajung (cu greu) nobili, rămîn în umbră, deposezați de vechile drepturi și familieri ai celor de partea cărora era puterea. De aceea, existența unicului voievod cunoscut în Hațeg tocmai dintre membrii acestei familii pare cu totul surprinzătoare. Dar lucrurile trebuie privite și din alte perspective. Tatăl lui Neag (care va fi trăit la sfîrșitul secolului XIV și în prima jumătate a veacului următor; documentul discutat nu spune dacă acesta mai trăia sau nu la 1457, dar, neprecizîndu-i-se, după cum se obișnuia, decesul, e posibil să fi trăit) nu pare să fi deținut el ca persoană demnitatea de voievod și să fi avut atribuțiile și rolul social-politic pe care această demnitate le incumbă. Spunem aceasta deoarece în formularea *Nyag, filius Wayvode de Bar*, termenul de *Wayvode* are rol de substantiv propriu, nume de persoană. Conform regulilor de redactare a actelor latine medievale, dacă *wayvode* ar fi marcat o funcție, un titlu, o demnitate, o calitate etc., formula ar fi trebuit să fie *Nyag, filius Barbath* [de exemplu], *wayvode de Bar*.

Dacă așa stau lucrurile, deci dacă *wayvode* devenise nume propriu în veacul al XV-lea, e semn că instituția voievodală a existat în Țara Hațegului, poate chiar în Bar, într-un trecut mai mult ori mai puțin îndepărtat. La fel s-a întîmplat și cu termenul de cnez — *kenezius*, care a devenit uneori substantiv propriu.

Dar cum s-ar putea explica existența unui voievod din Bar, fie și în secolele XIII—XIV, în condițiile situației modeste a familiei locale în veacul al XV-lea? Explicația nu trebuie căutată, credem, în structura social-politică a secolului al XV-lea, cînd preeminența în Țara Hațegului o au alte familii nobiliare de origine cnezială, familii care s-au adaptat repede feudalismului de tip apusean și care, în schimbul sprijinului oferit regalității, au obținut acte de înnobilitare și de danie pentru pămînturile lor. Familia de tradiție presupusă voievodală din Bar se va fi afirmat poate serios în veacurile XII—XIII—XIV, în afara cadrelor impuse mai tîrziu, destul de rigid, de statul feudal maghiar. Condițiile locale deosebite sau stăpînirea străină însăși vor fi eludat rolul hotărîtor avut de unele persoane și familii locale înainte de cucerire, persoane și familii afirmate în epoca de libertate și de independență a Țării Hațegului și decăzute apoi sau nedispuse la colaborare cu oficialii, care au promovat în schimb pe cei aplecați spre compromisuri. Dintre cei dintîi factori social-politici locali vor fi făcut parte și voievozii de Bar. Și chiar dacă lucrurile nu s-au petrecut tocmai așa, pomenirea la 1457 a celui *Nyag, filius Wayvode de Bar* pledează cert pentru existența în vechime a voievozilor și a instituției voievodale și în Țara Hațegului, dovadă în plus a unității de structură a civilizației medievale românești.

SUR L'EXISTENCE DES VOÏVODES ET DE L'INSTITUTION VOÏVODALE AU PAYS DE HAȚEG JUSQU'AU XV-ÈME SIÈCLE

(Résumé)

Les recherches des dernières années ont mis en évidence au Pays de Hațeg aux XIV-ème et XV-ème siècles un monde cnézial puissant et stable, encadré parfaitement au modèle roumain de la société féodale et polarisé en de structures sociales claires, comme seraient les cnèzes laïques, les cnèzes prêtres, les soumis des cnèzes et les Roumains simples. Malgré l'absence des sources, la logique historique menait à la conclusion que, par analogie aux autres „pays“ roumains, l'institution voïvodale devait être présente aussi dans le Pays de Hațeg.

Un document émis à Buda le 29 janvier 1457, resté inedit jusque-là, prouve clairement la présence du voïvode au Pays de Hațeg; il rappelle *Stan* et *Dan*, les fils de *Dragomir* et *Neag* le fils de Voïvode de Bar (*Nyag, filius Wayvode de Bar*). Quoique au moment de l'émission du document la dignité voïvodale soit dégradée par la superposition ferme des réalités féodales occidentales sur celles locales et quoique le terme de *wayvode* apparait en contexte comme nom propre (nom de personne), est démontrée, directement cette fois-ci, l'existence, avant le XV-ème siècle, des voïvodes et de l'institution voïvodale au Pays de Hațeg. C'est une nouvelle preuve de l'unité de structure de la civilisation féodale roumaine.